

ความชอบธรรมในมหาวิทยาลัย*

เรื่องที่เสนอในการบรรยายนี้ อาจจะถูกเรียกว่า หัวข้อว่า “ประชาธิปไตยในมหาวิทยาลัย” ก็ได้ หรือ “ศีลธรรมในการบริหารมหาวิทยาลัย” ก็ได้ และคงจะได้รับความเหมือนกัน คือจะบริหารมหาวิทยาลัยได้อย่างไร ให้เข้าหลักเสรีภาพและให้ชอบด้วยศีลและธรรม

ในมหาวิทยาลัยซึ่งเป็นสถานการศึกษาชั้นอุดม คือสูงสุด ความมุ่งหมายสำคัญคือการสั่งสอนอบรมให้ศิษย์สามารถในวิชาการเพื่อประกอบสัมมาอาชีพะประการหนึ่ง แต่ความมุ่งหมายอีกประการหนึ่งที่สำคัญกว่านั้นคือ การอบรมให้ศิษย์เป็นปัญญาชน รู้จักใช้เหตุผล วิจาร์ณญาณ สอดส่องดูสภาวะของสังคม และใช้ความสามารถ สติปัญญา ปรับปรุงให้ดียิ่ง ๆ ขึ้น สังคมมีข้อบกพร่องอย่างไรก็รู้จักใช้ความคิดเป็นอิสระในการแก้ไขให้ดีขึ้น

นิสิตนักศึกษาอยู่ในวัยหนุ่มสาว มีพลังทางกาย แข็งแกร่ง ฉกรรจ์ มีพลังทางจิตกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว และมีจำนวนมากเมื่อเทียบกับครูบาอาจารย์ ในประเทศไทยและประเทศอื่นแม้แต่ในสหรัฐอเมริกาซึ่งร่ำรวยมาก

* ถ้าจะแปลเป็นภาษาอังกฤษควรจะใช้คำว่า Decency ไม่ใช่ Righteousness อย่างที่มีผู้แปลไปแล้ว

จำนวนนักศึกษาและนิสิตมีมากจนแน่นสถานที่ อยู่ในลักษณะเยียด
ยัดอัดแะเป็นส่วนใหญ่

พลังทางจิตของนักศึกษาและนิสิตนั้นเป็นเรื่องที่สำคัญมาก
คือนิสิตนักศึกษาอยู่ในลักษณะกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว ที่เรียกว่าเด็ด
เดี่ยวนั้นเป็นทั้งคุณและโทษ คือ ถ้ามีอุดมคติก็มุ่งแต่อุดมคติ ซึ่งนับ
ว่าเป็นคุณ แต่เนื่องด้วยเป็นหนุ่มและสาว ไม่เจนจัดในวิถีแห่งชีวิต
ความเด็ดเดี่ยวนั้นอาจจะเป็นโทษได้ เพราะเกิดแปรเป็นความ
ฉุนเฉียวได้ง่ายเมื่อมีสิ่งไม่สบอารมณ์ เกิดมีความดื้อ ความทะนง
ความไม่ปรานีปราศรัย ปราศจากความละมุนละไม เมื่อประสบ
อุปสรรคขัดขวางทางดำเนินไปสู่อุดมคติของตนและหมู่คณะ

หนุ่มสาวเหล่านี้เพิ่งพ้นจากความเป็นเด็กมาหยก ๆ แต่จะ
นับเป็นผู้ใหญ่ก็ยังไม่ได้นิหิต อยู่ในระหว่างกึ่งกลาง ถ้าใคร
ปฏิบัติกับเขาในฐานะเด็ก เขามักจะมีความละอายซึ่งแปรสภาพเป็น
ความโกรธเคืองได้ง่าย ปมด้อยนี้เป็นเรื่องที่เราที่มีวัยวุฒิสูงกว่า
มักจะละเลยไม่นำมาคำนึง และเป็นต้นเหตุสำคัญอย่างหนึ่งแห่ง
ความระหองระแหงระหว่างบิดามารดากับบุตร ครูบาอาจารย์กับศิษย์

ในทัศนะของคนวัยหนุ่มสาวขนาดนิสิตนักศึกษา โลกของ
ผู้ใหญ่ที่เต็มไปด้ว้ความบกพร่อง ผู้ใหญ่ไม่ทำตัวเป็นผู้ใหญ่จริง
เมื่อเด็ก ๆ เขาหลงรักผู้ใหญ่ และนับถืออย่างมงายตามวิสัยทารก
เมื่อลื้มตาเห็นข้อบกพร่องขึ้น ความรักกลายเป็นความขมขื่นและ
ละอายบัดสี ความนับถือเชื่อถือกลับกลายเป็นความดูหมิ่นเหยียด
หยาม รสนิยมของเขากับของผู้ใหญ่ขัดกัน และความขัดกันนี้เมื่อ
เกิดมีบ่อย ๆ ขึ้นย่อมก่อให้เกิดความแค้นเคืองซึ่งกันและกัน ผล
สุดท้ายความรักเดิมผสมกับความแค้นใหม่ก่อให้เกิดความรู้สึกรุนแรง
ซึ่งถ้าถูกกันสกัดไว้ก็ยิ่งเกิดพลังทางจิตกล้าแข็งเด็ดเดี่ยวยิ่งขึ้น การ

เปลี่ยนแปลงในลักษณะของจิตที่ผมกล่าวมานี้เป็นข้อที่นักปราชญ์ทางจิตวิทยาได้วิจัยไว้เกี่ยวกับปัญหาวัยรุ่นและวัยรุ่นสาว ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องเป็นจริงสำหรับนิสิตนักศึกษาไทยแต่ละคน แต่เท่าที่สังเกตดูเป็นเรื่องสมจริงสำหรับหลายคนทีเดียว

โลกของผู้ใหญ่บ่งบอกอย่างไรบ้าง บางทีภายในครอบครัวนั่นเอง บิดาเสพสุรามีนเมา หรือหมกมุ่นในกามารมณ์ หรือทอดทิ้งบุตรภรรยา บางทีมารดาจู้จี้จุกจิก หรือเพิกเฉยต่อหน้าที่ หากความสุขในกีฬาบัตร์ หรือทั้งบิดามารดาไม่มีความโลกไม่ประพฤตินในทำนองคลองธรรม ภายนอกครอบครัว ในสังคมก็เต็มไปด้วยชาวอันสกปรกโสมม รัฐมนตรีนี้ทุจริต อธิบดีนั้นกอบโกย แรก ๆ อ่านหนังสือพิมพ์และฟังข่าวลือก็ตื่นเต้นสนุกดี แต่ต่อ ๆ มามีบ่อขี้ ๆ เข้า คลายตื่นเต้นกลับเป็นสังเวชและมองอนาคตไปในด้านมืดมน เกิดความระแวงในโลกของผู้ใหญ่ ยิ่งมองไปในโลกทั่วไป ปัญหาการเมืองระหว่างประเทศยิ่งร้ายเลวยิ่งนัก ที่เคยได้เชื่อตามคำสั่งสอนว่าทำดีจะได้ดีก็ไม่เห็นว่าได้ดีจริง คนทำชั่วยิ่งปรากฏว่าร่ำรวยด้วยยศศักดิ์บิรวารศุงการและอำนาจ จากทัศนะอันเด็ดเดี่ยวของคนหนุ่มสาว โลกของผู้ใหญ่เป็นโลกที่มืดหวัง หวาอะไรเป็นสรณะได้ยากทั้งในทางโลกและทางธรรม อนาคตล่อแหลมต่ออันตราย นำหวาดระแวง ความสัจความจริงไม่มีในโลก คำพูดไม่มีค่ามีแต่ความกลับกลอก ความศรัทธาในผู้ใหญ่เสื่อมสลายสิ้นเชิง ภายนอกอาจจะทำความเคารพต่อผู้ใหญ่ตามธรรมเนียม แต่ภายในเป็นอีกเรื่องหนึ่ง

ภายในมหาวิทยาลัยเล่า ครูบาอาจารย์จะเป็นที่พึ่งได้บ้างหรือก็หาไม่ ด้วยจำนวนมหาของนักศึกษา อาจารย์แต่ละคนเคยสังเกตและรู้จักคุ้นเคยกับนิสิตนักศึกษาแต่ละคนบ้างใหม่ บุคลิกลักษณะของนิสิตนักศึกษาแต่ละคนถูกกลืนไปในฝูงเหยียงฝูง

โคกระบือ มีหน้าซ้ำอาจารย์บางคนยังสอนไม่ได้เรื่อง สอบไล่ไม่ได้ ความ ประพฤติตนให้เป็นที่เลื่องลือชูปชิบกันน่าเหยียดหยาม ผู้มีอำนาจในมหาวิทยาลัยออกข้อบังคับนานาประการ ห้ามโนนห้ามนี้ ต้องทำอย่างนั้น สอบไล่ก็เข้มงวด ที่สอบตกโดยอยุธยาธรรมก็มี ในทัศนะของนักศึกษาจะผิดหรือจะถูกก็ตาม โลกของมหาวิทยาลัยก็ไม่วิเศษเหมือนที่เคยคิดหวังไว้แต่ก่อน

ที่ผมกล่าวมานี้ มิใช่จะเป็นแต่ทัศนะของนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยไทยอย่างเดียว แท้จริงเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นทั่วโลกในระยะสี่ห้าปีที่แล้วมา และยิ่งวันยิ่งจะรุนแรงขึ้น ไม่ต้องนับเรื่องเร็ดการ์ดซึ่งเป็นเรื่องพิเศษ จะเห็นได้ว่ามีความไม่สงบในหมู่นิสิตนักศึกษาในญี่ปุ่น อเมริกา อินโดนีเซีย ตุรกี เกาหลี พม่า ลังกา อินเดีย ปากีสถาน ยุโรปแทบทุกประเทศรวมทั้งโปแลนด์ โรมานี และเมื่อเร็ว ๆ นี้ที่ฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๙๖๘ เป็นปีระเบิดและระบอบของนักศึกษา ทำนองเดียวกับ ค.ศ. ๑๘๔๘ เป็นปีระเบิดและระบอบของกรรมกรในยุโรปทุกประเทศ ซึ่งพ้องกันกับการเผยแพร่เอกสาร Communist Manifesto ของ Karl Marx

ในประเทศไทยเรา ระหว่างที่นิสิตนักศึกษายังถูกกันสกัดด้วยคำสั่งคณะปฏิวัติและกฎอัยการศึก จะทำอะไรก็ยากลำบาก จึงระบายความรู้สึกด้วยการทะเลาะวิวาทกันเองบ้าง เช่นในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ด้วยการทะเลาะวิวาทกับคนภายนอกด้วยเรื่องสำมะเลเทเมาบ้าง เช่นที่เชียงใหม่ และขอนแก่น เดียวนี้รัฐธรรมนูญออกแล้ว และในรัฐธรรมนูญนั้นจะชั่วดีอย่างไรก็ตาม มีบทบัญญัติรับรองอิสรภาพ เสรีภาพ ในการพูด การคิด การเขียน ประชาธิปไตยนั้นใคร ๆ ก็ยกย่องบูชา แม้จะเป็นแต่บูชาด้วยลมปากอย่างเดียวก็ยังมีการยกย่องว่าดี

นิสิตนักศึกษาหนุ่มสาวยอมตื่นตัวเป็นธรรมดา ยิ่งทราบว่าเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นทั่วโลก เพื่อนรุ่น ๆ เดียวกันเขาสามารถใช้สิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญบ้าง ไม่ตามรัฐธรรมนูญบ้าง บางแห่งถึงกับช่วยให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในวิถีการเมืองซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ได้สำเร็จ นิสิตนักศึกษาของเราที่ยอมเกิดความไหวตัวขึ้นเป็นธรรมดา

ดู ๆ ก็น่าประหลาดอัศจรรย์ที่พวกเราครูบาอาจารย์ พยายามอบรมสั่งสอนศิษย์ให้นิยมเสรีประชาธิปไตย และให้รังเกียจลัทธิเผด็จการของคอมมิวนิสต์ซึ่งขัดกับหลักประชาธิปไตย แต่พอศิษย์เราจะปฏิบัติตามหลักเสรีประชาธิปไตย เราก็ห้ามไว้ ซ้ำก่อน ครูบาอาจารย์สั่งสอนศิษย์ให้รู้จักคิดอ่านใช้เหตุผลด้วยตนเอง ครั้นศิษย์ใช้ความคิดเป็นอิสระขึ้น เรากลับไปเกรงว่าศิษย์จะคิดล้างเรา ครูบาอาจารย์สั่งสอนให้ศิษย์วิจัยพิจารณาภาวะสังคมเพื่อใช้วิชาและสติปัญญาแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น ครั้นศิษย์เล็งเห็นชัดว่าสังคมมีความบกพร่อง และประสงค์จะประท้วงความบกพร่องของผู้ใหญ่ในสังคม เรากลับเกิดความเกรงกลัว เรียกตำรวจปราบจลาจลมาควบคุมเหตุการณ์ มีอาวุธเครื่องมือพร้อมสรรพเพื่อระงับการประท้วง ดูประหนึ่งว่าอาจารย์ในมหาวิทยาลัยมีหน้าที่ที่จะสร้างลัทธิวัตถุอันวิจิตรตระการตา แต่พอก่อ ๆ ขึ้นจะเป็นรูปเป็นร่าง เรากลับทำลายให้พังพินาศไป

เมื่อเหตุการณ์เป็นไปเช่นนี้ เมื่อปัญหามีอยู่เช่นนี้ จะควรแก้สถานการณ์อย่างไรให้กลับคืนดีขึ้น ให้เกิดความชอบธรรมขึ้นในมหาวิทยาลัย

ประการที่ ๑ ผู้ใหญ่จะต้องพยายามสร้างความเชื่อถือแก่นิสิตนักศึกษา ถ้ามิใช่บิดามารดา อย่างน้อยก็ครูบาอาจารย์ ต้องประพฤติตนชนิดที่จะเป็นตัวอย่างให้แก่บุตรหรือศิษย์ของตน ผู้มี

ตำแหน่งสูงเด่นเป็นใหญ่ในแผ่นดินควรจะรักษาศีลสัตย์ให้ปรากฏแก่คนทั่วไปว่า ธรรมจริยานั้นเป็นจริยาวัตรที่เราปฏิบัติเป็นปกติ มิใช่ว่าอธรรมจริยาเป็นเรื่องธรรมดา และให้เห็นว่าศักดิ์ศรีที่แท้จริงคือความดี ความประพฤติชอบ ส่วนลาภ ยศ สมบัติ และอำนาจ เป็นเพียงเครื่องประกอบภายนอก ไม่มีคุณค่าถาวรยั่งยืนนาน

ประการที่ ๒ สายสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร ครูอาจารย์กับศิษย์ควรจะกระชับให้สนิทแน่นแฟ้น เพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนทัศนะซึ่งกันและกัน เพื่อให้บัณฑิตนักศึกษาตระหนักว่า เดียวนี้ตนมิใช่เป็นเด็กแล้วในสายตาของบิดามารดาหรืออาจารย์ ผู้ใหญ่เคารพในความคิดของเขาพอที่จะนำเอามาถกอภิปรายกัน แม้จะมีที่ไม่เห็นพ้องต้องกันอยู่มาก ก็ได้หารือสนทนาโต้ตอบกัน แม้เมื่อหารือแล้วผู้ใหญ่มิใช่จะยืนยันความเห็นของตน อย่างน้อยก็ได้ฟังเหตุผลซึ่งกันและกันอยู่ ข้อสำคัญอยู่ที่นักศึกษาได้เห็นและแน่ใจว่า อาจารย์ฟังความเห็นของตน และรับนับถือว่าเป็นเรื่องจริงเรื่องจริง ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ปฏิเสธเสียแต่ในเบื้องต้นว่าไร้สาระหรือไร้เดียงสา

ประการที่ ๓ อาจารย์จะต้องส่งเสริมให้มีการปฏิบัติตามระบบประชาธิปไตยภายในมหาวิทยาลัยอย่างจริงจัง ระบบประชาธิปไตยภายในมหาวิทยาลัยนี้ ต่างกับระบบประชาธิปไตยในการปกครองประเทศอยู่ที่คณาจารย์ยังต้องรับผิดชอบในการบริหารมหาวิทยาลัยและในการประสิทธิ์ประสาทวิชาการ มิใช่ว่าจะให้มีการออกเสียงลงคะแนนว่าปีนี้จะต้องยกชั้นกันหมดโดยไม่มีการสอบหรือมิใช่ว่าจะให้นักศึกษาออกเสียงลงคะแนนแต่งตั้งอธิการบดี คณบดี หรืออาจารย์ หรือออกเสียงรับหรือปฏิเสธหลักสูตรต่าง ๆ เป็นต้น ระบบประชาธิปไตยภายในมหาวิทยาลัยหมายความว่า นิสิตนักศึกษามีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นโดยเสรีเกี่ยวกับหลักสูตร

หรือการสอนการวิจัยในมหาวิทยาลัย และเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิภาพหรือบริการนักศึกษา นักศึกษาควรได้มีสิทธิออกความเห็นอภิปรายพร้อมด้วยเหตุผล เมื่อมีข้อบังคับออกมา นักศึกษาควรได้รับการชี้แจงให้เข้าใจถ่องแท้ และมีโอกาสออกความเห็นได้โดยไม่ถูกลงโทษหรือหวาดเกรงการลงโทษ มีการเลือกตั้งโดยนักศึกษาเองให้นักศึกษาเป็นผู้แทน เป็นกรรมการสโมสร และกรรมการสวัสดิการนักศึกษา เหล่านี้เป็นต้น

อนึ่ง ระบบประชาธิปไตยนี้มีใช้จะมีในหมู่นักศึกษาเท่านั้น การปฏิบัติในหมู่คณาจารย์เอง ไม่ว่าจะป็นอาจารย์ผู้น้อย ผู้ใหญ่ หากมีวิธีให้เป็นไปตามระบบประชาธิปไตย ให้เป็นเยี่ยงอย่างแก่หมู่นักศึกษา ก็จะช่วยป้องกันความยุ่งยากในการปกครองทั้งอาจารย์และศิษย์ และเป็นการส่งเสริมให้วิชาการก้าวหน้าได้โดยดี

ประการที่ ๔ หากเผชิญข้อขัดแย้งกันภายในมหาวิทยาลัย ก็ดี หรือมีเรื่องที่นักศึกษาพร้อมใจกันประท้วงในกิจการนอกมหาวิทยาลัยก็ดี คณาจารย์และฝ่ายบริหารบ้านเมืองมีหน้าที่ที่จะดูแลสอดส่องให้การประท้วงนั้นเป็นไปโดยมีระเบียบ ไม่เกิดเหตุร้ายรุนแรง แทนที่จะใช้วิธีห้ามเสียตะพึดตะพือไป นักศึกษามีเครื่องมือที่เหนือกว่าอาจารย์อยู่สองอย่างคือ (ก) พลังทางกายของคนรุ่นหนุ่มฉกรรจ์ และ (ข) จำนวนอันมากของนักศึกษา การปลุกฝังระบบประชาธิปไตยให้จับใจนักศึกษา จะช่วยให้นักศึกษามีโอกาสประชุมพิจารณาข้อเท็จจริงต่าง ๆ เกี่ยวกับประเด็นที่ประท้วง และได้อภิปรายแสดงความคิดเห็นตลอดจนการลงมติว่าจะประท้วงหรือไม่ และถ้าจะประท้วงควรประท้วงด้วยวิธีการใด อาจารย์อาจจะช่วยแนะให้ประท้วง (ถ้าจำเป็นจะประท้วง) ด้วยวิธีสันติแทนใช้วิธีรุนแรง ด้วยวิธีอันหนักแน่นแต่ไม่ใช่วิธีทุบกรรโชก และในการนี้อาจารย์

จำเป็นจะต้องมีจิตใจมั่นคงและสงบ ปราศจากอคติทั้งในด้านโทษะ และในด้านความขลาดกลัว สามารถชักนำศิษย์ให้กระทำการใด ๆ ด้วยวิธีอันเหมาะสมและวิธีที่ถูกต้อง

ในด้านผู้บริหารบ้านเมืองก็ควรจะเรียนรู้ว่า การประท้วงโดยสันตินั้นแตกต่างกับการประท้วงแบบรุนแรง และควรจะใช้ความพยายามจนถึงที่สุดที่จะรักษาความสงบในการประท้วง เช่น ตำรวจที่คอยดูแลให้การจราจรเป็นไปอย่างมีระเบียบ ในโอกาสที่ม็อง มงคัลสมรสนหรืองานแห่แหงกลางเมืองฉันโต เมื่อมีการเดินขบวนอย่างสันติของนักศึกษา ตำรวจก็พึงรักษาปกป้องให้กระทำได้โดยดีฉันนั้น มิใช่ว่าถ้ามีข่าวจะเดินขบวนประท้วง ก็ด่วนเอารถและอาวุธสำหรับปราบจลาจลออกมาชู่และกั้นทางเสียแล้ว เป็นเหตุให้เกิดปะทะกันได้ง่าย เป็นเหตุให้การเดินขบวนโดยสันตินั้นกระทำได้โดยยาก และแปรสภาพจากสันติเป็นรุนแรงไปโดยเปล่าประโยชน์

ในด้านนักศึกษานั้น ก็ควรจะได้มีโอกาสพิจารณาประเด็นเรื่องราวโดยถ่องแท้ก่อนที่จะตัดสินใจเดินขบวนประท้วง การเข้าร่วมขบวนทั้ง ๆ ที่ยังไม่ทราบสาเหตุอันแท้จริง และยังไม่ได้พิจารณาข้อดีข้อเสียร่วมกันอย่างชัดแจ้ง เพียงแต่อาศัยความรักเพื่อนรักหมู่คณะเฉย ๆ นอกจากจะทำให้ระบบประชาธิปไตยต้องเสียหายแล้ว ยังเปิดช่องให้มีผู้ใช้อุบายชักจูงนักศึกษาได้โดยง่าย ให้กระทำการอันเป็นประโยชน์มิชอบแก่เขาเอง เป็นส่วนตัวหรือสำหรับพรรคของเขา

สรุปความว่าการที่จะบริหารมหาวิทยาลัย และปกครองนักศึกษาได้ด้วยความชอบธรรมนั้น อาจารย์จะต้องทรงไว้ด้วยขันติธรรม วิริยธรรม มีฉันทะและเมตตากรุณาแก่ศิษย์ ปราศจากภยากติ ความหวาดกลัว หรือโทษาคติความโกรธฉุนเฉียว ส่งเสริมให้ศิษย์

ปฏิบัติตามทำนองคลองธรรมแห่งระบบประชาธิปไตย โดยใช้เหตุผลและความคิด และที่สำคัญที่สุดคืออาจารย์ผู้ใหญจะต้องวางตนอยู่ในศีลในธรรม ให้เป็นที่เชื่อถือแก่ศิษย์และอาจารย์ผู้น้อยทั้งปวงด้วย ในมหาวิทยาลัยก็เช่นเดียวกับในโลกภายนอก ความชอบธรรมเป็นเครื่องค้ำจุนโลก และเมื่อเกิดความชอบธรรมขึ้น การป้องกันเหตุร้ายจะกระทำได้ง่าย ซึ่งเป็นสิ่งอันพึงปรารถนายิ่งกว่าการปราบปราม หรือการยอมจำนนผ่อนตามโดยปราศจากเงื่อนไขใด ๆ

การพัฒนามหาวิทยาลัย

ความหมายของการพัฒนามหาวิทยาลัยก็คือ การทำให้มหาวิทยาลัยดีขึ้น โดยอาจจะมิใช่การเพิ่มจำนวนนักศึกษา คณะหรือวิชาที่สอน แต่การที่เราเพิ่มคุณภาพให้ดีขึ้นก็เป็นการพัฒนามหาวิทยาลัยได้ แต่ส่วนที่ว่าเมื่อเรามีคุณภาพดีแล้วก็คิดจะขยายงานออกไป ก็เรียกว่าพัฒนาเช่นเดียวกัน เช่นการขยายแผนกวิชา หรือเพิ่มคณะขึ้นตามความจำเป็น ทั้งหมดนี้เป็นความหมายของคำว่า พัฒนามหาวิทยาลัย ในความหมาย กว้าง ๆ ตามความคิดของผู้บรรยาย

ในที่นี้จะพยายามกล่าวแต่เฉพาะการพัฒนา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพราะว่าการอภิปรายนี้ได้ จัดขึ้นโดยนักศึกษาระบบธรรมศาสตร์ และอีกอย่างหนึ่ง การพัฒนามหาวิทยาลัยต่าง ๆ นั้น ส่วนที่มีหลักการร่วมกันก็มี และส่วนที่แตกต่างกันไปตามมหาวิทยาลัยก็มี แต่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีลักษณะพิเศษแตกต่าง จากมหาวิทยาลัยอื่น ๆ อยู่ คือ

๑. เป็นมหาวิทยาลัยที่สอนและวิจัยในงานด้าน สังคมศาสตร์โดยเฉพาะ มีศิลปศาสตร์อยู่บ้าง

๒. นักศึกษามากกว่ามหาวิทยาลัยใด ๆ เมื่อเทียบ อัตราส่วนกับพื้นที่และจำนวนอาจารย์ประจำ และที่

เหมือนกับมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ก็คือ ต้องอยู่ในกรอบของราชการ อาศัยข้าราชการมาเป็นอาจารย์ประจำ เพราะฉะนั้นจึงสมควรกล่าวถึงมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ให้มาก และคงมีที่เกี่ยวข้อกับมหาวิทยาลัยอื่น ๆ อยู่บ้าง

ความมุ่งหมายของการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยตามความเห็นของผู้บรรยายก็คือ ต้องการที่จะสนับสนุนให้วิชาความรู้ก้าวหน้าขึ้นอยู่เสมอ คือสำหรับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้น มุ่งเพื่อให้วิชาการด้านสังคมศาสตร์เกือบทุกแขนงให้ก้าวหน้าเสมอโดย

- สำหรับผู้ไม่เคยเรียนมาก่อนก็สอนให้มีความรู้ ซึ่งก็คือ การสอนนักศึกษา
- ผู้ที่ได้เรียนมาแล้ว อาทิเช่น ครูอาจารย์ที่สอนอยู่ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จำเป็นต้องมีโอกาสขยายวิชาความรู้ให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ ถ้าความรู้หยุดนิ่งไม่ก้าวหน้า ก็ไปไม่รอด นี่เป็นสิ่งสำคัญ

การที่จะสอนนักศึกษาให้ได้ดี และการที่จะทำการวิจัยโดยอาจารย์และนักเรียนชั้นสูงกว่าปริญญาตรี คือ ปริญญาโทและปริญญาเอกให้มีวิชาก้าวหน้าอยู่เสมอ นั้น มีปัจจัยอยู่ ๓-๔ ประการ

- ปัจจัยที่ ๑. วิชาที่จะสอนกับหลักสูตรที่จะสอน
- ปัจจัยที่ ๒. คนที่จะรับเอาวิชาความรู้นั้น ๆ ไป
- ปัจจัยที่ ๓. คนที่จะสอนและคนที่จะวิจัย
- ปัจจัยที่ ๔. สถานที่ เครื่องมือ ห้องสมุด กับเครื่องมือในการเรียนและวิจัย

๑. หลักสูตรกับวิชาที่สอน

หลักสูตรในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ นั้นอยู่คงที่ไม่ได้ เนื่องจากวิชาความรู้เปลี่ยนแปลงไปเสมอ เมื่อหลักสูตรอยู่คงที่ไม่ได้ ถ้าเปลี่ยนหลักสูตรบ่อย ๆ ก็เกิดความเสียหาย คือทำให้เกิดการระส่ำระสายในการที่จะจัดครูอาจารย์ผู้สอน แต่ความจริงแล้ววิชาความรู้จะไม่เปลี่ยนแปลงรวดเร็วถึงขนาดที่เราจะต้องเปลี่ยนแปลงหลักสูตรตามอยู่เสมอ ที่สำคัญก็คือ หลักสูตรที่จะใช้สอนนักเรียนนั้นจะต้องมีส่วนหนึ่งที่แน่นอนและใช้ได้เป็นเวลานาน เป็นหัวใจของหลักสูตร โดยมีอีกส่วนหนึ่งเป็นส่วนที่สามารถเปลี่ยนแปลงไปได้อยู่เสมอ ถ้าเป็นเช่นนั้นเราก็สามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ตามลักษณะ โดยยึดถือให้คงที่อยู่ได้เป็นเวลานาน แต่เปลี่ยนแปลงไปได้ตามสิ่งที่ควรจะต้องเปลี่ยนแปลงตามความจำเป็น

ในสภาพปัจจุบันของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้น การที่จะเปลี่ยนหลักสูตรแต่ละครั้งจำเป็นต้องขึ้นไป คือ

๑. จากคณะ โดยมีคณะกรรมการประจำคณะพิจารณาเสร็จแล้ว
๒. คณบดีเสนออธิการบดี
๓. อธิการบดีมอบให้ที่ประชุมคณบดีพิจารณา และ
๔. ปัจจุบันตามปกติจะมีกรรมการที่ปรึกษาฝ่ายวิชาการของอธิการบดีเป็นผู้พิจารณาหลักสูตรอีกชั้นหนึ่ง
๕. เข้าสภามหาวิทยาลัย ไม่ว่าจะลงมติใด ๆ เรียบร้อยแล้ว
๖. สภามหาวิทยาลัยแห่งชาติพิจารณาเสร็จแล้วส่งกลับมา ส่วนมากมักจะมีการแก้ไขเล็ก ๆ น้อย ๆ มีเงื่อนไขเล็ก ๆ น้อย ๆ เหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการแก้ไขหลักสูตรซึ่งทำยากลำบากมาก ใช้เวลา

อย่างน้อยก็ ๔ เดือน แม้แต่การแก้ไขเพียงเล็กน้อย เพราะกฎหมายของเราระบุไว้ว่า หลักสูตรนั้นจะต้องให้สภาการศึกษาพิจารณาเสียก่อน เป็นข้อเสียในการที่จะปรับปรุงหลักสูตรให้ทันสมัยขึ้นได้ ฉะนั้นในเรื่องการบริหารมหาวิทยาลัยในเรื่องหลักสูตรนี้ควรจะได้มีการแก้ไขเสียใหม่ แก้ไขได้ง่ายโดยการเปิดโอกาสให้คณะเปลี่ยนแปลงได้ โดยการเห็นชอบของอธิการบดีเท่านั้นก็พอ นอกเสียจากว่าจะมีการแก้ไขอย่างมากมายก็สมควรจะเข้าสภามหาวิทยาลัย ซึ่งคงจะมีประโยชน์มากกว่า แต่สำหรับการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่นการนำเอาวิชาปีที่ ๓ มาเรียนในปีที่ ๔ หรือปีที่ ๔ ไปเรียนในปีที่ ๒ แล้วก็จะทำตามกฎหมายนั้นลำบากมาก เช่นในคณะเศรษฐศาสตร์ วิชาหลักนั้นวางไว้ดีแล้ว แต่ในวิชาปีที่ ๔ วิชากฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งนักศึกษามักจะตก เพราะยาก เพราะไม่ถนัดด้านกฎหมาย แม้กระทั่งคนที่เรียนดีก็ตก ทั้ง ๆ ที่อาจารย์สอนดีและตรวจอย่างยุติธรรมและรอบคอบแล้ว ผลก็คือเมื่อวิชานี้ไปอยู่ในปีที่ ๔ ทำให้เกิดการเสียหายหลายประการแก่นักศึกษา เพราะเมื่อวิชานี้อยู่ที่ปีที่ ๓ นักศึกษาก็มีโอกาสแก้ตัวได้อีกครั้งหนึ่งในปีที่ ๔ และมีหวังสำเร็จใน ๔ ปี และวิชานี้มีวิชาต่อเนื่อง จึงอาจจัดอยู่ในปีที่ ๓ หรือปีที่ ๔ ก็ได้ แต่ถ้าอยู่ในปีที่ ๔ ก็เสียหายดังกล่าวซึ่งทางคณะได้พยายามขอเปลี่ยนให้วิชานี้อยู่ปีที่ ๓ แต่เสียเวลาและยุ่งยาก เพราะยังใช้วิธีการตามกฎหมายอยู่ เพราะฉะนั้นถ้าเราจะเพิ่มวิชาหรือเปลี่ยนวิชาอื่น ๆ ในหลักสูตรแล้วถ้ายังคงใช้วิธีการตามกฎหมายแล้วก็ทำได้ยากมาก

๒. ผู้ที่จะรับความรู้ไป หรือนักศึกษาที่จะรับความรู้ในแขนง ต่าง ๆ

ปัจจุบันคุณภาพของนักศึกษามีต่าง ๆ กัน บางคนดีมาก บางคนไม่มีใครดีนัก โดยเฉพาะภาษาอังกฤษแตกต่างกันมาก เข้ามาเรียนปีที่ ๑ ภาษาอังกฤษก็ดี บางคนเรียนมา ๔ ปีแล้วภาษาอังกฤษยังใช้ไม่ได้ก็เรียนไม่ไหว เหตุที่ใช้ภาษาอังกฤษวัดมาตรฐานก็เพราะว่าทุกคณะจะต้องสอบทั้งนั้น นอกจากนั้นแล้วความแตกต่างกันในแขนงวิชาอื่น ๆ ก็ยังมีอีกมาก

เมื่อนักศึกษาแต่ละคนแตกต่างกันอย่างนี้ วิธีที่จะแก้ไขเพื่อให้คนที่เรียนดีอยู่แล้วเรียนดียิ่ง ๆ ขึ้นไป คนที่ไม่เก่งก็เอาใจใส่เป็นพิเศษ มีการ “ติว” บ้างก็พอจะให้ผลดี แต่ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้นทำไม่ได้ เพราะมีนักศึกษามากเกินไปเมื่อเทียบกับอาจารย์ประจำ เราจึงจำต้องรับสภาพเช่นนี้ ไม่สามารถจะพัฒนาการศึกษาให้มีคุณภาพดีขึ้นได้ เพราะฉะนั้นการสอบตกจึงมีอยู่มาก เช่น คณะเศรษฐศาสตร์รับนักศึกษาปีละ ๒๕๐-๓๐๐ คน นักศึกษาที่สำเร็จภายใน ๔ ปี มีอยู่ประมาณ ๑/๔ คือประมาณ ๗๐-๑๐๐ คนเท่านั้น ที่สำเร็จภายใน ๕ ปีก็มีมาก พวกที่เรียนมา ๖ ปี ๗ ปี เกินระยะเวลาที่มหาวิทยาลัยให้โอกาสเรียนแล้วยังไม่จบก็มีมาก ก็ไม่สามารถจะทำอย่างไรได้ สำหรับผู้บรรยายเองคิดว่าถ้าได้นำผลของการสอบแต่ละชั้นมาพิจารณา ถ้าผู้ใดสอบตกน้อยหรือสอบไม่ตกเลยก็ไม่ต้องเอาใจใส่นัก สำหรับนักศึกษาที่สอบตกหลาย ๆ วิชา ต้องเอาใจใส่เป็นพิเศษ หาทางช่วยเหลือให้เรียนได้ดีขึ้น ถ้าทำได้ เช่นนี้ก็พัฒนาได้ดีมากพอใช้ แต่ก็ไม่สามารถจะทำได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคณะนิติศาสตร์และคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชีแล้ว

ไม่มีโอกาสจะทำได้เลย เพราะจำนวนนักศึกษามากมายทีเดียวเมื่อเทียบอัตราส่วนกับอาจารย์ผู้สอน ส่วนคณะอื่น ๆ เช่น คณะศิลปศาสตร์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ และคณะเศรษฐศาสตร์ เหล่านี้ก็พอจะสามารถกระทำได้บ้าง ก็มีอาจารย์เพิ่มขึ้นหรือจำนวนนักศึกษาลดลงจากปัจจุบันเล็กน้อย เคิร์ฟของคณะเศรษฐศาสตร์ และคณะรัฐศาสตร์ที่สำเร็จภายใน ๔ ปี นั้นเท่ากัน คือเป็นจำนวนประมาณ ๑/๔ หรือ ๑/๓ และที่สำเร็จภายใน ๕ ปีมีมากที่สุด สำหรับผู้ที่สอบตก ๖-๗ ปี นั้นมีน้อยมาก แต่คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชีนั้น นักศึกษาที่เรียนสำเร็จภายใน ๔ ปีมีน้อย ๕ ปีมีมากขึ้น ๖-๗ ปี และไม่สำเร็จมีมากที่สุด

แต่แม้แต่คณะรัฐศาสตร์และคณะเศรษฐศาสตร์ก็ดี ยังมีปัญหาในเรื่องนี้อยู่มาก เพราะว่ามีนักศึกษามากเกินไปนั่นเอง ผู้ที่มีความสามารถเรียนสำเร็จได้ดี ฉลาดปราดเปรื่องทั้งที่บรรยายภาคในมหาวิทยาลัยไม่อำนวยความสะดวกก็มี แม้ว่าอาจารย์ไม่ได้สอนหรือสอนอย่างไม่มีคุณภาพ แต่เขาก็ยังเรียนสำเร็จไปได้ดี แต่นั่นเป็นกรณียกเว้น

เนื่องจากอาจารย์มีน้อย นักเรียนมีมาก เราก็มีวิธีแก้ได้โดยนำนักศึกษาที่เรียนอ่อนมาพิจารณาผลการสอบ แล้วแนะนำนักศึกษานั้นว่าเทอมนั้นควรจะเรียนวิชาอะไรบ้าง ก็วิชา ซึ่งในต่างประเทศกำลังนิยมกันมาก แต่เราก็ยังไม่สามารถจะทำได้ เพราะแม้ว่าบางคน เช่นคณะรัฐศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์นั้นมีโอกาสทำได้บ้าง แต่สำหรับคณะอื่น ๆ เช่นคณะนิติศาสตร์และพาณิชยศาสตร์และการบัญชีไม่สามารถจะทำได้ เพราะการตรวจข้อสอบล่าช้ามาก เพราะอาจารย์เป็นอาจารย์พิเศษ มีภาระมากอยู่กับฐานะภายนอกอยู่อีกทางหนึ่ง ประกอบกับจำนวนนักศึกษามีมาก